

In memoriam

Хатица Диздаревић Крњевић (1935, Фојница – 2025, Фојница)

У Фојници је 16. октобра 2025. умрла Хатица Диздаревић Крњевић, научница која је у југословенској фолклористици оставила неизбрисив траг посвећено проучавајући усмене баладе и лирске песме, као и поједине писце 19. и 20. века, указујући на њихове односе према усменој књижевности.

Хатица Диздаревић Крњевић рођена је у Фојници 12. новембра 1935. године. Гимназију је завршила у Београду, а дипломирала је Југословенске књижевности и филозофију на Филозофском факултету у Сарајеву 1961. године. На том факултету, на Катедри за југословенске књижевности, била је асистенткиња за предмет Усмена (народна) књижевност. Магистарске студије завршила је 1967. године на Филолошком факултету у Београду. На истом факултету одбранила је докторску дисертацију 1971. године. Била је научна саветница Института за књижевност и уметност у Београду. Објавила је следеће

студије: *Муслиманске песме Ерлангенског рукописа* (1969), *Усмене баладе Босне и Херцеговине* (1973), *Живи палимпсести или о усменој поезији* (1980), *Лирски источници: из историје и поетике лирске народне поезије* (1986), *Вековита јабука Лазе Костића* (1992), *Утва златокрила: делотворност традиције* (1997), *Сашаптавање с традицијом: у пејзажу Непочин-поља Васка Попе* (2002). Приредила је и објавила: хрестоматију *Народна књижевност* (са Ђенаном Бутуровић и Љубомиром Зуковићем) (1972), *Антологију народних балада* (1978), *Различне женске пјесме: руковети народне лирике* (1987) и *Народне пјесме: лирске, лирско-епске, епске* (1982). Такође је приредила за штампу роман *Бакоња фра Брне Симе Матавуља* (1981), зборник радова *Књижевно дело Лазе Костића* (1982), *Критичке радове Велибора Глигорића* (1983), етнографске списе Луке Грђића Бјелокосића *Из народа и о народу* (1985). Била је чланица уређивачког одбора *Речника књижевних термина* Института за књижевност и уметност (1985).

Објавивши 1969. године студију „Муслиманске песме 'Ерлангенског рукописа'“, у седмој књизи *Зборника за историју књижевности САНУ*, Хатица Диздаревић Крњевић је наговестила правце којим ће се кретати током свог научног рада и одредила начин на који ће приступати усменој књижевности. *Ерлангенском рукопису* вратиће се и у радовима *Фрагменти о Ерлангенском рукопису* и *Руковет лирских песама* Ерлангенског рукописа. У својим истраживањима показивала је осетљивост за детаље приликом сагледавања песама из различитих средина, на пример анализирајући лексику различитог порекла и везану за различите сфере живота, трагове културних и традицијских слојева, и критички просуђивала о естетским квалитетима песама. Указујући на лексичке и мотивске везе са старијим и новијим записима, поредећи варијанте са истим мотивом, имала је осећај за историјско трајање усмених песама, њихову везу са друштвено-историјским контекстима (уз сталну свест о томе да време записивања није једнако времену настанка песме). Ове увиде ће развити у *Лирским источницима*, показујући како се може писати историја усмене књижевности. Тако, пишући о љубавним песамама *Ерлангенског рукописа*, скреће пажњу на њихову везу са духом 18. века и са урбаном културом. Када је анализирала начине исказивања емоција кроз дијалоге и монологе, у аналогјама и сликама, када је промишљала о замагљеним границама између лирских песама и романи, везама и разликама између варијанти, најавила је своја темељна промишљања о поетици усмене лирике, која ће развити у *Лирским источницима*, али и у значајном раду „Скица за видове композиције лирске народне песме“ (1988).

Усмене баладе заокупљале су пажњу и будиле истраживачку знатижељу Хатице Диздаревић Крњевић од магистарског рада

и ишчитавања балада *Ерлангенског рукописа*, преко изучавања босанскохерцеговачких усмених балада током рада на дисертацији, до потоњих проучавања *тамних места*, загонетних и трагичних светова, пре свега *Хасанагинице*, али и *Смрти Омера и Мериме*, *Браће Морића*, *Јетрвице адамског колена*, *Похода мртвом брату*, *Диобе Јакшића*, *Миле материне*. Њене анализе *Хасанагинице* показују посебну посвећеност овој песми, али и дубинско научно разумевање културно-историјских, жанровских и естетских особености *Жалостне пјесанце племените Асан-агинице*. Иако јој није посвећена посебна студија, она се мозаички ствара у *Усменим баладама Босне и Херцеговине*, радовима у часописима, касније објављеним и у *Живим палимпсестима* и *Утви златокрилој*. Дајући минуциозне, аргументоване и стога поуздане анализе, Хатица Диздаревић Крњевић поставља путоказе за читање и инспирише даља размишљања о једном од најсложенијих усмених жанрова. Њен научни приступ складног и одмереног комбиновања поетичких тумачења и културно-историјских, социолошких и антрополошких чињеница доводи до вредних резултата. Једнако значајно је и промишљање формула, током ког се показује, како истиче Снежана Самарџија у поговору *Утви златокрилој*, да се у њих „уткивају различити слојеви прошлости, естетички и морални кодекс једне средине”.

Иако је сваки текст Хатице Диздаревић Крњевић изузетан и заокружен, из њеног опуса се као капитално дело издваја студија *Лирски источници: из историје и поетике лирске народне поезије*. Одмах по објављивању ова књига је оцењена као прво целовито или обухватно дело о лирској народној поезији. У сплету историје и поетике, Хатица Диздаревић Крњевић је пратила лирске песме од најранијих записа до записа Вука Стефановића Караџића, промене и константе у њима, из чега проистичу промишљања о историји, не само бележења већ и постојања песама, као и промишљања о поетици усмене лирике. Анализирао је лирску фантастику обредних чинова и магијских формула, многообразност израза, распон осећајности, нестабилност сужејних структура, типове композиције, метрику, унутрашње перспективе јунакиња и јунака, функције пејзажа, везе са обредима, замагљеност граница између обредне и необредне лирике, као и естетска преобликовања обреда. Јединствен спој великог знања и изузетног талента Хатице Диздаревић Крњевић најбоље дочаравају речи Новице Петковића, који у *Политици* од 16. маја 1987. године о њеним анализама у *Лирским источницима* каже: „човек не зна коју би да помене будући да су многе, иако строге и суздржане, заправо, надахнуте, на махове чак прелепе”. *Лирски источници* нису само темељна књига за изучавање усмене лирике, већ једна од темељних књига југословенске фолклористике у целини.

Када је писала о Иви Андрићу, Петру Кочићу, Сими Милутиновићу Сарајлији, Лази Костићу, Растку Петровићу, Момчилу Настасијевићу, Бранку Миљковићу и Васку Попи, Хатица Диздаревић Крњевић је говорила о премоделовању традиције, о ауторским личним изразима и приступима усменом наслеђу, и тако показивала суштинску виталност тог наслеђа. Како стоји у наслову њене књиге о Попи, реч је о *сашаптавању*, о разговорима и изборима по сродности. О кохерентности ауторског опуса, осим на примеру балада, може се говорити и када се прате интересовања Хатице Диздаревић Крњевић за Лазу Костића (од погледа на баладу *Смрт Омера и Мериме* из визуре Лазе Костића, коме је ова песма била *омиљеница*, преко студије *Вековите јабуке Лазе Костића*, до текста „Клавијатура Лазе Костића” у *Утви златокрилој*). Јединство научног опуса Хатице Диздаревић Крњевић доводи до тога да њене радове и студије о *Ерлангенском рукопису*, баладама и лирским песмама, о трајању и трансформацијама слојева усмене културе у ауторској књижевности можемо читати као један велики, фасцинантни текст – о усменој књижевности и о свету.

Својим научним радом она нам је дала неизмерно много. Али, осим драгоцених сазнања о историји и поетици усмених балада и лирских песама, показала је и један могући начин сагледавања њихове суштине: „Гоњена поглавито од духовне а неретко и световне власти, лирска народна поезија је одолевала и до данас сачувала своју слободу, од службене религије непризнате представе религијске свести из многобожачких времена, од фаворизованих и владајућих поетика дуго времена презрене а своје засебне форме израза, од друштвено-породичних прописа и институција осуђивану своју често зазорну еротску фантазију и чежњу за слободом тела” (*Лирски источници*, стр. 8). За мене лично, ове речи су поуздани путоказ за свако читање усмене лирике.

Сигурна сам да ће Хатица Диздаревић Крњевић живети као *лирски источник* за све оне који буду, пратећи *утву златокрилу*, проучавали усмене баладе и лирске песме, да ће они писати и по њеним *палимпсестима*.

Ана Вукмановић / Ana Vukmanović
Независни истраживач, Београд / Independent Researcher, Belgrade
E-mail: ana.vukmanovic@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0438-2697>

Примљено/Received: 25. 11. 2025.
Прихваћено/Accepted: 26. 11. 2025.